

4. Поскрязков А. А. Инновационная культура [Текст] / А. А. Поскрязков // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. – 2011. – № 1. – С. 42-47.
5. Улунова Г. Є. Культура професійного спілкування державних службовців [Текст] / Г. Є. Улунова // Актуальні проблеми психології: психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія: збірник наукових праць / за ред. С.Д. Максименка. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – Т.Х. – Вип.17. – С.466-476.
6. Улунова Г. Є. Підходи до вивчення професійної культури у психології [Текст] / Г. Є. Улунова // Особистість у просторі культури : Матеріали III Севастопольського міжнародного науково-практичного симпозиуму 17 вересня 2011 р. / За ред. Г.О. Балла, О.Б. Бовть. – Севастополь: Рібест, 2011. – С. 167-169.
7. Человек. Общество. Государство: учеб. пособие для 4-6, 11-го кл. общеобразоват. учреждений с рус. яз. обучения. В 4 кн. Кн. 4. Человек в мире культуры [Текст] / Т. М. Алпеева, Е. В. Беляева, Г. А. Василевич и др.; Под ред. Ю. А. Харина. – Мн.: Нар. асвета, 2002.– 191 с.

В статье анализируется профессиональная психологическая культура государственных служащих как профессиональной группы с точки зрения деятельностного, дидактического и компетентностного подходов к ее изучению. Интеграция данных подходов позволяет определить профессиональную психологическую культуру государственных служащих как качество и степень психологической составляющей их профессиональной деятельности, которая формируется и развивается через систему приемов и способов получения профессионального психологического опыта и содержит следующие инварианты: культуру профессионального общения, управленческую культуру, интеллектуальную культуру, инновационную культуру.

The professional psychological culture of civil servants as a professional group from the point of view of activity, didactic and competence-based approaches is analysed in the article. The integration of these approaches allows to define the professional psychological culture of civil servants as the quality and degree of psychological component of their professional activity, which is being formed and developed through the system of methods and ways of getting of professional psychological experience and contains the following invariants: the culture of professional communication, management culture, intellectual culture, innovation culture. The following researches should be developed in the perspective of the professional psychological culture of civil servants as a cultural identity analysis.

Статтю подано до друку 02.10.2012.

©2012 р.

Л. В. Помиткіна (м. Київ)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЖИТТЄВИХ РІШЕНЬ

Постановка проблеми. Кожна молода сім'я плекає надію, що їх дитина буде неодмінно щасливою та робить усе можливе, на свій розсуд, для надання дитині повноцінного виховання, якісного навчання, намагається допомогти обранню престижного професійного напрямку, у побудові власного сімейного простору тощо. Однак доля підростаючого покоління не завжди складається так успішно як планується. Однією з причин є невміння приймати рішення молодію

людиною у стратегічних напрямках: щодо професійного самовизначення, вибору супутника життя та визначення життєвої позиції особистості.

Проблема вибору, постановки життєвих цілей, стратегії життя, прийняття відповідальних рішень у різних аспектах висвітлена у працях К.О.Абульханової-Славської, А.Адлера, Г.О.Балла, Ш.Бюлер, П.Жане, В.Г.Панка, Л.В.Сохань, Т.М.Титаренко, В.М.Чернобровкіна та багатьох інших. Однак результати проведеного нами емпіричного дослідження засвідчили переважання низького рівня психологічної готовності студентської молоді до прийняття стратегічних життєвих рішень.

Метою статті є висвітлення психологічних умов підготовки студентів до прийняття стратегічних життєвих рішень на основі акмео-гуманістичного підходу.

Виклад основного матеріалу. Стратегічні життєві рішення розглядаються нами як такі, що пов'язані з особливою відповідальністю, мають провідне значення у життєвому просторі людини та впливають на формування життєвого шляху особистості. Стратегічні життєві рішення носять визначний, доленосний характер і мають суттєвий вплив на подальше життя особистості.

До цих рішень доцільно віднести рішення щодо професійного самовизначення, рішення щодо вибору супутника життя та рішення щодо визначення життєвої позиції особистості.

Проведене теоретико-методологічне дослідження дозволило нам визначити психологічну готовність до прийняття стратегічних життєвих рішень як складне ієрархізоване структурне утворення, що складається із ціннісно-мотиваційного, інформаційно-пізнавального, цілеутворювального та операціонального компонентів та забезпечує здатність особистості до успішного професійного самовизначення, вибору супутника життя та вибору власної життєвої позиції.

У загальному вигляді психологічна готовність особистості до прийняття стратегічного життєвого рішення щодо професійного самовизначення передбачає сформоване ціннісно-позитивне ставлення до певного напрямку професійної діяльності, наявність мотивації, наявність необхідних професійних знань, усвідомлення мети професійного зростання та обґрунтованість прийнятого рішення і шляхів його досягнення.

Психологічна готовність студентів до прийняття стратегічних життєвих рішень стосовно вибору супутника життя передбачає усвідомлення цінностей подружжя, сформовану мотивацію до пошуку своєї половини, наявність знань, необхідних для створення сім'ї, визначеність мети, обґрунтованість прийнятого рішення та шляхів його досягнення.

Відповідно психологічна готовність студентів до прийняття стратегічних життєвих рішень стосовно обрання життєвої позиції особистості визначається сформованістю поглядів, суджень, системи оцінок, знань і переконань особистості по відношенню до себе та світу в цілому, усвідомленням власної цінності та цінності оточуючих, мотивацією до побудови та вдосконалення власної життєвої позиції, обґрунтованістю прийнятого рішення щодо обраної життєвої позиції та шляхів його досягнення і залежить від успішності взаємодії з іншими.

Розвиток готовності студентів до прийняття стратегічних життєвих рішень може відбуватися за умови впровадження у практику ВНЗ спеціально розробленої програми підготовки молоді на основі визначеного підходу.

У процесі наукового пошуку нами було розроблено акмео-гуманістичний підхід, що виступає базовим для вироблення концептуальних уявлень про особистість та процес прийняття студентами стратегічних життєвих рішень. Він дозволяє визначати принципи діагностики психологічної готовності студентської молоді, розробляти й впроваджувати психолого-педагогічні засоби, спрямовані на психологічну підтримку студентів у процесі життєвого самовизначення.

До основних принципів акмео-гуманістичного підходу слід віднести:

- принцип цілісності особистості (цілісний вплив розроблених психолого-педагогічних засобів на актуалізацію ціннісно-мотиваційних, емоційно-почуттєвих, інтелектуальних та вольових психологічних механізмів прийняття студентами стратегічних життєвих рішень);
- принцип соціально-психологічної детермінації прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень (врахування виявлених психологічних характеристик студентів та різноманітних зовнішніх впливів, що здійснюються на сучасну молодь в умовах ВНЗ);
- принцип розвитку та самоактуалізації особистості (врахування виявлених індивідуальних потреб та здатностей до неперервного розвитку, самоактуалізації та самореалізації, в індивідуально-психологічному, сімейному та професійному просторі);
- принцип раціогуманізму (поєднання у процесі використання формувальних впливів на особистість студента як раціонального, так і емоційно-почуттєвого характеру);
- принцип свободи волевиявлення особистості у процесі прийняття стратегічного життєвого рішення (збереження свободи волевиявлення особистості, права здійснювати вчинки, приймати самостійні рішення, стверджувати власні смисли та цінності, якими вона керується).

Реалізація акмео-гуманістичного підходу у практиці освітньої діяльності вимагає урахування принципів, психологічних механізмів прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень в умовах сучасного навчально-виховного процесу ВНЗ та потребує розробки практичних засобів, спрямованих на розвиток психологічної готовності студентської молоді до прийняття стратегічних життєвих рішень.

До особливостей прийняття стратегічних життєвих рішень студентами можна віднести перш за все вікові особливості, які детермінуються культурно-історичними, психофізіологічними та психолого-індивідуальними характеристиками молоді людини. По-друге, до особливостей прийняття вказаних рішень ми відносимо пролонгованість у часі, зверненість у майбутнє, обізнаність у світі професій та усвідомлення відповідності своїх професійних та особистісних якостей вимогам професії. По-третє, особливостями означених рішень є ступінь сформованості ціннісних орієнтацій та внутрішнього світу особистості. Четверта особливість стосується прийняття рішення щодо вибору супутника життя і визначається передусім тим, що це рішення є актом взаємодії партнерів і вибір одного ще не означає згоди іншого партнера. Результатом одностороннього вибору може бути нещасне кохання «на все життя», а результатом взаємного вибору – злагода та сімейне щастя. Особливістю є узгодженість двох сторін в основних соціально-психологічних напрямках побудови сім'ї.

Як відомо, прийняття рішення – це один із елементів у структурі діяльності особистості, компонент поведінки, спрямованої на усвідомлення цілі. Таким чином розроблені практичні засоби, об'єднані у психолого-педагогічну програму, мають на меті сприяти усвідомленню студентами необхідності розвитку психологічної готовності до прийняття стратегічних життєвих рішень як важливої особисто значущої мети.

Оскільки прийняття стратегічних життєвих рішень є складним особистісно детермінованим циклічним процесом, який актуалізує ціннісно-мотиваційні, емоційно-почуттєві, інтелектуальні та вольові психологічні механізми і призводить до життєвого самовизначення (щодо вибору професії, супутника життя, життєвої позиції), зменшення невизначеності вихідної ситуації вибору, розроблена психолого-педагогічна програма має бути спрямована на актуалізацію наведених механізмів у студентів в умовах навчання у ВНЗ.

При цьому слід зважати на те, що за діагностичними даними, отриманими у ході дослідження, студенти мають різні рівні розвиненості психологічної готовності до прийняття різних видів стратегічних життєвих рішень щодо вибору супутника життя, професійного

самовизначення та визначення життєвої позиції. Отже розроблена психолого-педагогічна програма має носити диференційований характер за видами стратегічних життєвих рішень.

Сутність змістової диференціації має ґрунтуватися на специфіці актуалізації певних психологічних механізмів, що мають забезпечувати розвиток психологічної готовності до прийняття стратегічного життєвого рішення визначеного спрямування. Зокрема, оскільки у процесі прийняття рішень щодо професійного самовизначення найбільшої активності досягають інтелектуальні психологічні механізми, розвиток психологічної готовності за цим напрямом вимагає розробки засобів, спрямованих на посилення розумової діяльності студентів (сприйняття, уваги, мислення, пам'яті, уяви).

Зважаючи на те, що у процесі прийняття стратегічних життєвих рішень щодо вибору супутника життя на перший план виходять почуття, емоції (кохання, пристрасть, вподобання), відповідний блок психолого-педагогічної програми має, передусім, бути спрямований на розвиток здатності студентів до керування власними емоційними станами, спроможності класифікувати і впорядковувати почуття та бажання.

При визначенні власної життєвої позиції найактивнішими стають ціннісно-мотиваційні психологічні механізми, а отже, відповідний блок диференційованої програми має, перш за все, активізувати ціннісну самосвідомість особистості, спонукати студентів до ціннісного самовизначення тощо.

З урахуванням наведених принципових положень з метою підготовки студентів до прийняття стратегічних життєвих рішень була розроблена диференційована психологічна програма, яка враховує три напрями стратегічних життєвих рішень, і, відповідно містить три блоки спрямовані на: 1) розвиток готовності до прийняття стратегічного життєвого рішення щодо професійного самовизначення; 2) розвиток готовності до прийняття стратегічного життєвого рішення щодо вибору супутника життя; 3) розвиток готовності до прийняття стратегічного життєвого рішення щодо визначення життєвої позиції особистості.

У структурному плані розроблена психолого-педагогічна програма містить психологічний тренінг, спрямований на розвиток психологічної готовності студентів до прийняття стратегічних життєвих рішень, психологічне консультування, спрямоване на підтримку студентів у процесі прийняття означених рішень, та тематичний відеолекторій. До програми включено перегляд науково-популярних та художніх відеофільмів відповідної тематики, які збагачують її інформаційно-пізнавальним змістом.

Впровадження розробленої диференційованої психологічної програми доцільно розглядати як провідну психолого-педагогічну умову підготовки студентів до прийняття стратегічних життєвих рішень.

При розробці плану та програми психологічного тренінгу ми використовували теоретичні положення та практичні напрацювання з проблем організації і проведення групових тренінгових занять у психокорекційній психології (О.І.Донцова, С.Д.Максименка, Л.А.Петровської, К.Фопеля та ін.) [7], [10], [12], [15]; психотерапії та консультуванні (Ю.Є.Алешіної, О.Ф.Бондаренка, Ф.Ю.Васильюка, С.В.Васьківської, З.Г.Кісарчук, Р.Кочюнаса, Е.Е.Сапогової, Т.М.Титаренко, З.Фрейда, І.М.Цимбалюка, Л.Б.Шнейдер, Т.С.Яценко та ін.) [2], [4], [5], [6], [8], [9], [13], [14], [16], [17], [19]. Також були використані вправи з досвіду практичних психологів, деякі психокорекційні вправи, що потребували специфіки, були авторськими.

На початку проведення психологічного тренінгу спільно зі студентами визначалися основні правила групової роботи, серед яких, зокрема: конфіденційність, анонімність, активна взаємодія, добровільність участі, толерантності, персоніфікація висловлювань, доброзичливість і взаємна повага.

Правило конфіденційності означало те, що інформація про події, поведінку та висловлювання учасників під час занять, не повинна обговорюватися за межами групи, інакше учасники не зможуть відверто висловлювати свої почуття, погляди, переконання тощо. При цьому ведучий має право порушити конфіденційність лише в таких випадках:

- якщо він дізнається про наміри нанести фізичну або моральну шкоду своїми діями собі або іншим людям;
- якщо хтось з учасників повідомить про жорстоке ставлення до нього або до інших людей;
- у випадку, якщо виникне необхідність надати інформацію про роботу тренінгу правоохоронним органам у разі скоєння злочину будь-ким із учасників.

Правило анонімності проголошує, що всі приклади, випадки з життя, про які буде розповідати будь-хто зі студентів, бажано наводити, не називаючи імена та деталі реальних учасників цих подій, щоб не завдати цим людям психологічної шкоди.

Правило активної взаємодії передбачає відсутність пасивності учасників під час обговорення ситуацій, виконання вправ, що допомагає студентам максимально корисно використати відведений для занять час, пізнати свій внутрішній світ, розкрити власний потенціал.

Правило добровільності передбачає участь у вправах та обговоренні тільки у разі згоди кожного учасника. Будь-хто з учасників має право не відповідати на поставлені запитання, відмовитись від виконання певних завдань і обговорення питань. Крім того, учасники мають право задавати питання щодо мети, змісту роботи, результатів діяльності групи.

Правило толерантності передбачає терпиме ставлення до поглядів і думок інших. Кожний з учасників має право висловлювати власні погляди з будь-якого питання. Його думка може не співпадати з думкою групи або ведучого. Кожен учасник має право висловити свою думку, але не повинен давати порад іншим.

Правило персоніфікації висловлювань означає відмову учасників від безособових висловлювань, оскільки такі висловлювання допомагають приховати власну позицію і тим самим уникнути відповідальності за свої слова. Тому, висловлюючи власну думку, учасники тренінгу мають говорити від власного імені.

Правило доброзичливості і взаємної поваги передбачає, що кожен учасник має намагатися позитивно ставитися до інших, не допускати негативного ставлення, агресії у будь-якій формі (зверхність, приниження, критика) по відношенню до присутніх.

Наведені правила тренінгової взаємодії обговорювалися та затверджувалися разом із студентами кожної групи, що сприяло взаємодії учасників та ефективній роботі. До участі у тренінговій роботі було залучено студентів з низьким та середнім рівнем готовності до прийняття стратегічних життєвих рішень.

Перший блок програми тренінгу був спрямований на розвиток психологічної готовності студентів до професійного самовизначення. Для розвитку ціннісно-мотиваційного компоненту готовності підбиралися вправи, які мали зацікавити студентів у перегляді власних цінностей та мотивували до більш активного пізнання обраної спеціальності, її спеціалізації. Розвиток інформаційно-пізнавального компоненту готовності включав інформацію тренера про особливості обраного професійного напрямку, про можливості спеціалізації, альтернативні напрями, про особливості ідентифікації себе із майбутньою професією. Розвиток цілеутворювального компоненту готовності передбачав вправи на вміння ставити стратегічні життєві цілі та усвідомлення шляхів їх досягнення. Розвиток операціонального (результативного) компоненту готовності передбачав набір вправ, які навчали студентів обґрунтовувати власні рішення.

Другий блок програми тренінгу був спрямований на розвиток психологічної готовності студентів до вибору супутника життя. Цей напрям у процесі тренінгової роботи забезпечувався також вправами на розвиток чотирьох компонентів готовності. Оскільки тут більше задіяні емоційно-почуттєві механізми, то велику роль зіграли науково-популярні відеофільми, такі як «Таємниці кохання», «Статева війна» та ін., які забезпечували інформаційно-пізнавальну активність студентської молоді.

Третій блок програми тренінгу був спрямований на розвиток психологічної готовності щодо визначення життєвої позиції особистості і забезпечувався також підбором специфічних вправ на розвиток вищевказаних компонентів готовності. Це були, переважно, вправи на пізнання себе, підвищення рівня свідомості та самосвідомості, уточнення ідеалів, переконань та вправи, спрямовані на активізацію прагнення до побудови конструктивної життєвої позиції.

В усіх компонентах готовності були присутні спеціально розроблені вправи на розвиток особистісних якостей, необхідних для прийняття рішень (відповідальність, сила волі, рішучість, цілепокладання та прогнозування тощо), засвоєння спеціальних навичок прийняття рішень, на вміння приймати стратегічні життєві рішення.

Індивідуальне психологічне консультування було спрямоване на психологічну підтримку процесу прийняття рішень у певному напрямі життєвого самовизначення студентів. Під час консультацій відбувалося обговорення тих хвилюючих ситуацій у житті студентів, які вони не наважувалися оприлюднювати у присутності учасників тренінгу. Найчастіше обговорювалися ситуації вибору та прийняття рішень стосовно протилежної статі. Можна відзначити, що як дівчатам, так і хлопцям не вистачає психолога-консультанта з питань побудови взаємостосунків, шляхів виходу із конфліктних ситуацій та прийняття рішень щодо власної поведінки у відповідальні моменти життя.

Апробація психологічної програми підготовки студентів до прийняття стратегічних життєвих рішень щодо професійного самовизначення, вибору супутника життя та визначення життєвої позиції особистості відбувалася на базі Національного авіаційного університету та Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова м.Києва. Результати перевірки програми підтвердили її ефективність.

Висновки. Таким чином, проблема підготовки студентів до прийняття стратегічних життєвих рішень має розв'язуватися завдяки створенню у навчальному закладі відповідних психолого-педагогічних умов, що можуть реалізуватися через проведення спеціальної тренінгової роботи, психологічного консультування, спрямованого на психологічну підтримку процесу прийняття рішень у певному напрямі життєвого самовизначення, та тематичного відеолекторію.

Подальші перспективи дослідження пов'язані з пошуком інноваційних психолого-педагогічних засобів, спрямованих на актуалізацію психологічних механізмів прийняття студентами стратегічних життєвих рішень.

Література

1. Абульханова-Славська К. А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. – М. : Независимая фирма «Класс», 1999. – 208 с.
3. Балл Г. О. Внутрішня свобода особи і особистісна відповідальність у контексті гуманізації освіти / Г. О. Балл // Практ. психологія та соц. робота. – 2003. – № 9. – С. 1 – 7.

4. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості: (Учб. посібник для студентів ст. курсів психол. фак. та від-нь ун-тів) / Худож. оформ. В. Б. Лопарєва. – Харків : Фоліо, 1996. – 237 с.
5. Василюк Ф. Е. Психотехника выбора // Психология с человеческим лицом: Гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / Под ред. Д.А. Леонтьева, В.Г. Щур. – М.: Смысл, 1997. – С. 284-314.
6. Васьківська С. В. Основи психологічного консультування: навчальний посібник. – К. : Четверта хвиля, 2004. – 256 с.
7. Донцов А. И. Психология коллектива (Методологические проблемы исследования): Учеб. пособие. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 208 с.
8. Кісарчук З. Г. Психологічне консультування // Основи практичної психології. – К., 2001. – С. 267-283.
9. Кочюнас Р. Психологічне консультування й групова психотерапія. – М. : Академічний Проект: Гаудеамус, 2005. – 464 с.
10. Максименко С. Д. Генезис существования личности. – К. : КММ, 2006. – 240 с.
11. Панок В. Г., Рудь Г. В. Психологія життєвого шляху особистості : Монографія. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 280 с.
12. Петровская Л. А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга. – М.: Просвещение, 1982. – 244 с.
13. Сапогова Е. Е. Консультативная психология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений /Е.Е. Сапогова. – М.: Изд-й центр «Академия», 2008. – 352с.
14. Титаренко Т. М. Кризове психологічне консультування. – К.: Плавник, 2004. – 96 с.
15. Фопель К. Психологические группы: Рабочие материалы для ведущего: Практическое пособие / Пер. с нем. – М.: Генезис, 1999. – 256 с.
16. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции: Пф. с нем. – М: Наука, 1991. – 456 с.
17. Цимбалюк І. М. Психологічне консультування та корекція: (Навч. посібник). – Рівне: ЦНТІ. – 2001. – 65 с.
18. Чернобровкін В. М. Психологія прийняття педагогічних рішень : монографія / Володимир Миколайович Чернобровкін : Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 448 с.
19. Шнейдер Л. Б. Основы консультирования в психологии: Учеб. пособие. – М. : Изд-во Москов. психолого-социального ин-та; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2005. – 352 с.
20. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 1996. – 264 с.

Рассматриваются психолого-педагогические условия подготовки студентов к принятию стратегических жизненных решений на основе акмео-гуманистического подхода, сформированы основные принципы акмео-гуманистического подхода, а также особенности реализации дифференциальной психологической программы подготовки студентов к принятию стратегических жизненных решений. Программа может быть реализована посредством создания в учебном заведении соответствующих условий: тренинговой работы, психологического консультирования, тематического видеолектория.

Consider the psychological condition of students to make strategic life decisions based Acme-humanistic approach, presents the key principles Acme-humanistic approach and features of the differentiated psychological training program for students to make strategic life decisions. The program can realized bat through the establishment of an educational institution appropriate conditions: training work, counseling, case-videolectures.

Статтю подано до друку 05.09.2012.